

ZOMREL IZRAELSKO-SLOVENSKÝ HISTORIK JEŠAJAHU ANDREJ JELINEK

Koncom minulého roku zomrel v Izraeli profesor J. A. Jelinek, ktorý sa vo svojich prácach venoval aj slovenským dejinám. Rodák z Prievidze (16. júla 1933) ako dieťa vďaka šťastným okolnostiam a pomoci okolia prežil holokaust. Tento traumatizujúci zážitok asi čiastočne ovplyvnil aj jeho budúcu vedecko-výskumnú orientáciu. Roku 1949 sa s rodičmi presťahoval do novoutvoreného štátu Izrael, kde absolvoval štúdium histórie na jeruzalemskej univerzite, čo si ešte rozšíril viacnásobnými študijnými pobytmi na amerických univerzitách. Jelinkov výskumný tematický záber bol obdivuhodne široký, no v jeho popredí bola vždy problematika osudov židovskej komunity v strednej Európe, s osobitným prihliadnutím na otázky holokaustu. Bolo vcelku prirodzené, že najväčšiu pozornosť v tomto smere venoval slovensko-židovským vzťahom vo viacerých ich rovinách: politickej, hospodárskej, občianskej, kultúrnej i náboženskej.

Vo svojom výskume exploatoval početné fondy v zahraničných archívoch, ktoré slovenským bádateľom boli dlho nedostupné. Jeho prvý pokus o výskum v slovenských archívoch a knižniciach sa v lete roku 1968 neskončil úspešne, lebo bol prerušený intervenciou vojsk Varšavskej zmluvy. V nasledujúcich dvoch desaťročiach plánované výskumné zámery nemohol naplniť, no napriek tomu sledoval a kriticky komentoval výsledky slovenskej historiografie so všetkými jej dobovými peripetiami. V zahraničí publikoval viaceré odborné texty, ktoré sa tematicky dotýkali slovenských dejín. Z jeho vtedajšej produkcie treba vyzdvihnúť najmä monografiu *The Parish Republic Hlinka`Slovak People`s Party 1939–1945*. Táto kniha, okrem vlastného poznávacieho prínosu, sa stala aj akousi odbornou protiváhou prácam z pera exilových autorov ľudáckej orientácie, ktorí sa snažili ovplyvňovať odbornú verejnosť v zahraničí a jej poznatky o vojnovom slovenskom štáte.

Od roku 1990 J. A. Jelinek absolvoval viacero študijných pobytov na Slovensku, s podnetnými referátmi sa aktívne zúčastňoval na tunajších vedeckých podujatiach a výsledky svojho vedeckého výskumu publikoval aj v slovenčine. Z týchto jeho prác treba spomenúť aspoň monografiu *Dávidova hviezda pod Tatrami* a súbor štúdií *Židovské náboženské obce na Slovensku v 19. a 20. storočí a ich spoločenské postavenie*. Nevyhýbal sa ani polemickým diskusiám v tlači či mimo nej. Bol neúnavným komentátorom a tým aj propagátorom výsledkov slovenského dejepiectva v zahraničí. Vzhľadom na mnohostranné Jelinkove odborné aktivity možno považovať jeho uzatvorené dielo za významnú špecifickú súčasť slovenskej exilovej historiografie.

Ivan Kamenec

ZOMREL VALERIÁN BYSTRICKÝ (1936 – 2017)

Dňa 5. apríla 2017 vo veku 80. rokov zomrel historik Valerián Bystrický.

Narodil sa 22. apríla 1936 v Ilave, kde prežil detstvo a mladosť. Rád sa sem vracal nielen v spomienkach, ale aj v odborných prácach venovaných histórii Považia. Energická povaha ho viedla k tomu, že sa živo zaujímal o svet okolo seba. Lákala ho politika, no v podmienkach 50. rokov, v čase jeho mladosti, to nepovažoval za správne rozhodnutie. Vybral si dráhu historika. Pracoval v Považskom múzeu v Žiline a v Slovenskom národnom múzeu v Bratislave. Od 60. rokov pracoval v Slovenskej akadémii vied, najprv v Ústave dejín socialistických štátov a najdlhšia etapa jeho profesionálneho života bola spojená s Historickým ústavom SAV. Jeho riaditeľom bol v rokoch 1998 – 2006.

Dr. Bystrický patril k zakladajúcej generácii slovenských historikov moderných dejín, a to všeobecných aj národných. Začínal pôsobiť v čase, keď sa pomaly sprísťupňoval a systematizoval archívny výskum. Patril k autorom základných a priekopníckych prác našej historickej vedy k dejinám 20. storočia. Zaoberal sa politickými dejinami, medzinárodnými a diplomatickými vzťahmi. Venoval sa krajinám juhovýchodnej Európy, zvlášť dejinám Bulharska. Z národných dejín sa špecializoval na históriu Slovenska v prvej polovici 20. storočia, predovšetkým na obdobie medzi svetovými vojnami. Zaoberal sa riešením slovenskej otázky a česko-slovenskými vzťahmi. Bol naším najväčším odborníkom na medzinárodné súvislosti rozpadu Československej republiky a vzniku Slovenského štátu. Svojou prácou si získal rešpekt a uznanie v odborných kruhoch doma i v blízkom zahraničí.

Vedecké práce Dr. Bystrického charakterizoval nadhľad a vynikajúca znalosť prameňov. Bol zástancom argumentačne a faktograficky precízne formulovanej historiografie. Pri skúmaní historických problémov sa vždy usiloval pomenovať ich podstatu a zohľadňovať širšie vnútorné súvislosti a medzinárodné okolnosti vývoja stredoeurópskeho priestoru.

Dr. Bystrického zaujímala predovšetkým vecná stránka problému. Tohto postoja sa držal o to striktnejšie, že si uvedomoval zneužívanie dejín, ich prispôsobovanie potrebám politiky, ideológií či selektívny a účelový prístup k ich interpretáciám. Tento jav videl jasne v minulosti aj súčasnosti, pričom ho nepovažoval za nejaké slovenské špecifikum. Nenechával sa strhnúť do debát, v ktorých odbornú argumentáciu nahrádzali pátos či emócie. Vedel, že diskutera z tohto suda nepresvedčia nijaké odborne podložené argumenty. Bol skeptický voči názoru, že z histórie sa možno poučiť. Nad týmito stránkami práce historika však nikdy nelamentoval a neodrádzali ho od nezaujateľného skúmania najrozličnejších súvislostí historického i spoločenského diania.

Dr. Bystrickému veľmi záležalo na dôkladnom budovaní slovenskej historickej vedy. Historikom odporúčal hlavne veľa čítať a vyvarovať sa unáhlených záverov, ktorým nepredchádza dôsledný výskum. Bol zástancom toho, že ku kľúčovým otázkam treba vždy zaujať jasné a rozhodné stanovisko. Tieto zásady považoval za základ práce spoločenského vedca. Vývoj našej historickej vedy videl optimisticky. Netýkalo sa to len politických, ale aj sociálnych a hospodárskych dejín a za zmysluplnú považoval popularizáciu výsledkov vedeckej práce. Uvedomoval si význam nastupujúcich generácií historikov a ochotne sa im venoval. Bol prirodzenou autoritou, nikdy nementoroval a o svoje skúsenosti sa delil s veľkou dávkou podpory a rešpektu. Tak ako v odbornej práci aj v medziľudských a pracovných vzťahoch sa vedel povzniesť nad rôzne pletky a malichernosti, pred ktorými uprednostňoval hľadanie kompromisov a utužovanie kolegiality. Preto sa okolo Dr. Bystrického radi sústreďovali spolupracovníci, priatelia i žiaci a jeho dvere boli otvorené pre každého. Patril medzi osobnosti, ktorých odchodom ostalo citeľne prázdne miesto. Vedecky aj ľudsky.

Jaroslava Rogul'ová